

MUSTAQIL TA'LIM VA UNNING AHAMIYATI

Niyazova Gulnorakhon G'ulomovna

filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat
o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: niyazovagulnorakhon@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5905-2129

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7952134>

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarning qmustaqil ta'lim bilan shug'ullanishlari o'quv strategiyasini yaxshilashga qanday yordam berishi va ularning faolligini oshirishga o'qituvchilarning oldiga qoyiladigan masalalar haqida fikr va mulohaza yuritiladi.

Kalit so'zlar: avtonom/mustaqil ta'lim, ta'lim jarayoni, tildan foydalanish, til kompetensiyalari, avtonom o'quvchi, maqsadli til.

Zamonaviy dunyoda ta'limdagi yangi tendentsiyalar va yondashuvlarda "O'quvchilarning avtonomiyasi" atamasi aniq va so'zsiz tilga olinadi. Benson [1997] ta'kidlaganidek, mustaqil/avtonom ta'lim o'rganishning bir turi, ya'ni insonning o'zgaruvchan vaziyatga moslashish qobiliyatini faol va ijodiy ravishda kengaytirish imkoniyatidir. Chet tilini o'qitishda bu hech qachon til bo'yicha olingan bilim darajasidan qoniqish hosil qilmaslik, balki doimo takomillashishni anglatadi. Bu abadiy hikoya bo'lib, unda biz hali ham turli kurslar, televizor va radio kabi haqiqiy qurilmalar orqali aniqlik va ravonlikni rivojlantirishimiz kerak bo'ladi. Ta'lim muassasalari bilimga bo'lgan chanqoqligimizni qanday qondirishni, ma'lumotni qanday topish va ular bilan ishlashni, shuningdek, undan eng to'g'ri foydalanishni o'rgatadi, deb ishoniladi.

Boshqa tomondan, Dam [1990] avtonom/mustaqil ta'lim o'qituvchisiz o'rganish ekanligini ta'kidlaydi. Ta'lim oluvchilar o'zlarining ta'lim maqsadlarini va ularga rioya qilish vositalarini belgilaydilar. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqilligini talab qiladigan insonparvarlashtirish urinishlari avtonom ta'limni o'quvchilar tomonidan qachon, nimani va qanday o'rganishni xohlashlari nuqtai nazaridan boshqaradigan jarayon sifatida kiritdi. Aksincha, o'quvchilar qaysidir ma'noda ularning yordami va yordami bo'lib xizmat qiladigan "hokimiyat" figurasiga ega bo'lishlari va shu bilan xato va xatolarga yo'l qo'ymasliklari kerak. Chet tillarini avtonom o'rganishda muvaffaqiyat ko'p holatlarga bog'liq, masalan:

- o'rganilayotgan til va ona tili o'rtasidagi tipologik farqlar;
- maqsadli tildan foydalanish imkoniyatlari;
- yoshi, darajasi va til kompetensiyalari;
- til o'rganish bo'yicha oldingi tajriba; o'quvchining ijodkorligi va mustaqilligi;
- motivatsiya; o'quvchining tipologik xususiyatlari (agar o'quvchi kommunikativ bo'lsa yoki yo'q bo'lsa).

Biroq, Little [2011] ta'kidlashicha, tobora kengayib borayotgan adabiyotga qaramay, o'quvchilarning avtonomiyasi ozchilikning maqsadi bo'lib qolmoqda, chunki "avtonomizatsiya" ning barcha shakllari ta'lim madaniyatining kuch tuzilmalariga tahdid soladi. Keyinchalik, u ikkinchi va xorijiy tillarning alohida holatida samarali muloqot faqat foydalanish orqali rivojlanadigan protsessual ko'nikmalar majmuasiga bog'liqligini ta'kidlaydi; va agar tilni o'rganish hal qiluvchi darajada tildan foydalanishga bog'liq bo'lsa, o'z ta'lim muhitida yuqori darajadagi ijtimoiy avtonomiyaga ega bo'lgan o'quvchilar samarali

spontan muloqot bog'liq bo'lgan nutq rollarining to'liq spektrini osonroq o'zlashtirishlari kerak. O'qituvchining roli o'quvchilar avtonom bo'lishlari mumkin bo'lgan o'quv muhitini yaratish va qo'llab-quvvatlashdan iborat bo'lgan modelga ko'ra, ularning ta'lim qobiliyatlarini rivojlantirish hech qachon ularning ta'lim mazmunidan butunlay ajratib bo'lmaydi. Ikkinchi yoki chet tilini qanday o'rganishni o'rganish matematika, tarix yoki biologiyani o'rganishdan muhim jihatlardan farq qiladi.

Barcha maqsad va maqsadlarga ko'ra, avtonom o'quvchi o'qituvchining turli xil ogohlantirishlariga shunchaki munosabatda bo'lishdan ko'ra, o'quv jarayonida (pro-) faol rol o'ynaydi, g'oyalarni ishlab chiqaradi va o'rganish imkoniyatlaridan foydalanadi [Boud, 1988; Koxonen, 1992; Noulz, 1975]. Ko'rib turganimizdek, bu fikrlash chizig'i konstruktivizm nazariyasi doirasida ishlaydi va unga mos keladi. Rathbone uchun [1971: 100, 104, Candy, 1991: 271] iqtibos keltirgan holda, avtonom o'quvchi o'z-o'zidan faol ma'no yaratuvchisi, o'z ta'lim jarayonining faol agenti hisoblanadi. U shunchaki voqealar sodir bo'ladigan odam emas; u o'z ixtiyori bilan voqealarning sodir bo'lishiga sababchidir. O'rganish uning o'z-o'zidan boshlangan dunyo bilan o'zaro ta'siri natijasi sifatida ko'riladi.

Bunday kontsepsiya doirasida o'rganish shunchaki eslab qolish masalasi emas; "bu konstruktiv jarayon bo'lib, u voqealardan faol ravishda ma'no izlashni (yoki hatto ma'noni yuklashni) o'z ichiga oladi" [Candy, 1991: 271].

Biroq, ta'lim nuqtai nazaridan, avtonom/mustaqil o'quvchilarni tavsiflovchi ettita asosiy xususiyat mavjud ko'rinadi (qarang: Omaggio, 1978, Wenden, 1998: 41-42):

1. Avtonom/mustaqil o'quvchilar o'z ta'lim uslublari va strategiyalari haqida tushunchaga ega;
2. o'quv topshirig'iga faol yondashish;
3. tavakkal qilishga, ya'ni har qanday holatda ham maqsadli tilda muloqot qilishga tayyor;
4. yaxshi taxminchilar;
5. shaklga ham, mazmunga ham qatnashish, ya'ni to'g'rilikka ham, moslikka ham ahamiyat berish;
6. maqsadli tilni alohida ma'lumot tizimiga aylantirish va amal qilmaydigan farazlar va qoidalarni qayta ko'rib chiqish va rad etishga tayyor; va
7. maqsadli tilga nisbatan bag'ri keng va ochiq munosabatda bo'lish.

Barcha niyat va maqsadlarga ko'ra, avtonom o'quvchi o'qituvchining turli xil ogohlantirishlariga shunchaki munosabatda bo'lishdan ko'ra, o'quv jarayonida (pro-) faol rol o'ynaydi, g'oyalarni ishlab chiqaradi va o'rganish imkoniyatlaridan foydalanadi.

Shunga qaramay, bizning ishimizda o'quvchining avtonomligi zamonaviy ta'lim yondashuvining mahsuli emas, balki jarayon sifatida tushuniladi. Bu tadqiqotning keyingi tilga olingan tushunchalarida muhim va zaruriy maqsad hisoblanadi.

References:

1. Barnes, D. 1976. Muloqotdan o'quv dasturiga. Harmondsworth: Pingvin.
2. Benn, S. I. 1976. «Erkinlik, avtonomiya va shaxs tushunchasi». Aristotel jamiyati ishida, yangi seriya, 109-130-betlar.
3. Benson, P. & Voller, P. 1997. Til o'rganishda avtonomiya va mustaqillik. London: Longman.
4. Boud, D. (tahr.). 1988. Ta'limda o'quvchilarning avtonomiyasini rivojlantirish. Nyu-York: Kogan Press.

5. Braun, H. D. 1987. Til o'rganish va o'qitish tamoyillari. Englewood Cliffs, JC: Prentice Hall.
6. Candy, 1991. Hayot davomida o'rganish uchun o'z-o'zini boshqarish. Kaliforniya: Jossey-Bass.
7. Kuk, V. 1993. Tilshunoslik va ikkinchi tilni egallash. London: Makmillan.
8. Coopersmith, S. 1967. O'z-o'zini hurmat qilishning oldingi holatlari. San-Fransisko: W. H. Freeman & Company.
9. Crookes, G. & Schmidt, R. 1991. Motivatsiya: tadqiqot kun tartibini qayta ochish. Til o'rganish. 41: 469-512.
10. Dam, L. 1990. Amaliyotda o'quvchilarning avtonomiyasi. Gaterkolda I. (tahr.). 1990, p. 16. CILT. Buyuk Britaniya: Bourne Press.
11. Dornyei, Z. 1998. Ikkinchi va xorijiy tillarni o'rganishda motivatsiya. CILT: CUP.
12. Gardner, R. C. va MacIntyre, P. D. 1993. Talabning ikkinchi tilni o'rganishga qo'shgan hissi. II qism: Affektiv o'zgaruvchilar. Til o'rgatish 26, 1-11.
13. Graham, S. 1997. Tilni samarali o'rganish. Buyuk Britaniya: WBC.
14. Halliday, M.A.K. 1979. Til ijtimoiy semiotik sifatida. London: Edvard Arnold.
15. Holec, H. 1981. Chet tilini o'rganishda avtonomiya. Oksford: OUP.